

## Yleistajuista tiedeviestintää

Urpum Strellman & Johanna Vaattovaara (toim.): Tieteen yleistajuistaminen. Gaudeamus, Helsinki 2013. 281 s. ISBN 978-952-495-263-7

Tutkimuksen ja opetuksen lisäksi korkeakouluilla on ns. kolmas tehtävä, josta yliopistolaki lausuu seuraavasti: ”Tehdäviään hoitaessaan yliopistojen tulee edistää elinikäistä oppimista, toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta.” Eräs yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen ja vaikuttavuuden laji on yleistajuinen tiedeviestintä. Tältä pohjalta professori Arto Mustajoki johdattelee lukijan aiheeseen.

”Tieteen yleistajuistaminen” on ennen muuta tieteen tekijöille suunnattu opas tieteen

viestimisestä oman alan asiantuntijoita laajemmalle piirille. Teoksessa ei käytetä ”kansantajuistamisen” tai ”tieteen popularisoinnin” ilmaisuja, koska nämä ilmentävät yksisuuntaista ja hierarkkista ylhäältä alas viestinnän asetelmaa. Tiedeviestinnän tutkimuksessa tähän vanhentuneeseen viestinnän malliin viitataan usein ”puutemallina” (deficit model). Sen mukaan kansalta (populus) puuttuu tieto ja tietäjien on sitä kaadettava ihmisten päihin, jotta heistä tulisi edes hiukan enemmän tiedemiesmäisiä. Tuo viestintä saattoi sopia korkean modernin yhteiskuntaan, mutta huomommin notkean modernin (Zygmunt Bauman) yhteiskuntaan, jossa auktoriteetit on pudotettu jalustaltaan. Uudemmassa tiedeviestinnän ajattelussa lähdetään tasaveroisemmasta vuoropuhelun ja perusteleval dialogisuuden ideasta. Se on tässäkin kirjassa lähtökohtana.

Perinteisesti on haluttu tehdä jyrkkä ero tieteeeseen kuulu-

vaan tieteelliseen julkaisemiseen ja tieteen ulkopuoliseen popularisoimiseen. Tätä erotelua on viime vuosikymmeninä paljon kritisoitu alan tutkimuksessa. Tilalle on ehdotettu tiedeviestinnän jatkumomallia, jossa tieteenalan ytimessä on *intraspecialistista* tiedeviestintää, tieteiden välisessä viestinnässä tarvitaan *interspecialistista* viestintää, opiskelijoille viestittäessä *pedagogista* viestintää ja ns. suurelle yleisölle *populaaria* tiedeviestintää. Jatkumollinen näkemys vaikuttaa tämänkin kirjan taustalla. Tutkijan normaaliin toimenkuvaan kuuluu siis viestintä monenlaisille yleisöille. Kunkin eri tahon kanssa kommunikoidessa on viestintä syytä sovittaa yleisön mukaan, mikä on retoriikan vanha perussääntö.

Teos on jaettu neljään pääjaksoon: I Tieteellisen ja yleistajuisen jännite, II Miten tutkimus saa julkisuutta, III Yleistajuinen kirjoittaminen ja IV Yleistajuinen puhumi-

nen. Ensimmäisen osan ot-sikon perusteella luulisi, että kyse on tieteen ja median tunnetusti erilaisten kulttuurien kohtaamisesta. Näitä kulttuurien välisen viestinnän ongelmia ei tässä kohtaa kuitenkaan käsitellä. Osan alussa Johanna Vaattovaara pohtii tutkijan identiteettejä. Suurelle yleisölle viestimisessä tutkijan on virittäydyttävä toisenlaiseen rooliin ja irrottauduttava yhdestä identiteetistään sekä tutkijakielestä. Tässä kohtaa olisi ollut hyvä todeta sekin, että identiteetti on myös erottautumista, joten tutkijaksi sosialisatio voi olla distinktion tekemistä maallikkomaisuuden suhteen. Näin tutkijan identiteettiä vasta opettelevalle noviisille voi olla tärkeää todistaa tutkijuu-tensa suoltamalla sujuvasti läpitunkematonta jargonia. Sen sijaan ymmärrettävää yleistajuista kieltä puhuvaa tutkijaa voisi joku erehtyä luulemaan maallikoksi!

Perinteisen käsityksen mukaan yleistajuinen tiedeviestintä on vähäarvoisempaa puuhastelua, johon eturintaman tutkijan ei kannata tuhlata aikaansa. Kolmannen tehtävän tärkeys on nykyisin toki tunnustettu ja tieteen yleistajuisempaa viestintää arvostetaan ainakin juhlapuheissa. Mutta tiedepoliittikan ristiriitaisuutta kuvastaa se, että meritoivia julkaisupisteitä

saa toistaiseksi oikeastaan vain vertaisarvioituista tieteellisistä julkaisuista ja että tiedeviestinnän arvohierarkiat näyttävät vain vahvistuneen. Tästä syystä opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijaelin tiedonjulkistamisen neuvottelukunta (TJNK) korosti keväällä 2013 ilmestyneessä tiedeviestinnän toimenpideohjelmassaan, että tutkijoita pitäisi palkita myös kolmannen tehtävän ansioista.

Yleistajuinen tiedeviestintä voidaan nähdä Vaattovaaran mukaan myös etuoikeutena. Vain harvat ja valitut pääsevät esittelemään näkemyksiään median kautta ja vaikuttamaan laajoihin kansalaispiireihin tai vaikkapa oman alan ammattikuntiin. Vuorovaikutus muiden kuin oman suppean piirin tutkijoiden kanssa voi hyödyttää tutkijaa niin, että hän saa uusia näkökulmia aiheeseensa.

Toisessa luvussa Vaattovaara käsittelee yleistajuistamista osana tieteentekoa. Käytännönläheisesti käydään läpi väitöksestä tiedottaminen, lektion laatiminen ja rahoitushakemusten kirjoittaminen. Hakemuksia lukemassa saattaa olla erikoisalan ulkopuolinen henkilö, jolloin tietty määrä interspecialistista yleistajuistamista on paikallaan, tosin sopivaa oppineisuuden osoittamista unohtamatta. Luvun yhteydessä Näkökulma-laatikossa

sosiologi Jarno Valkonen pohtii tutkijan osaa keskellä ympäristöpoliittisen konfliktin kohua.

Anna Nevgi käsittelee yleistajuistamista pedagogisena osaamisena. Hyvä yliopisto-opettaja osaa havainnollistaa vaikean asian konkreettisin esimerkein ja hän avaa uusien oppisanojen merkityksen opiskelijoille. Tähän viitataan alan tutkimuksessa sanaparilla *expository science*. Krista Varantola soveltaa omassa luvussaan tieteen etiikkaa yleistajuistamiseen. Yleistajuisessa tiedeviestinnässä ongelmia voi syntyä siitä, että tietoa levitetään ilman vertaisarvioijien laadunvalvontaa. Esimerkkinä voi mainita ns. kylmäfuusion tapauksen, jossa tutkimusryhmä levitti virheellisen sensaatiouutisen mediassa ennen kuin tiedeyhteisö oli varmistanut asian.

Kirjan toinen osa käsittelee tutkimustiedon ja tutkijoiden mediajulkisuutta, sillä käytännössä tiedotusvälineet ovat populaarin yleistajuisen tiedeviestinnän pääkanava. Ilta-Sanomien entinen päätoimittaja A.-P. Pietilä tuntee teemansa ”Miten media valitsee aiheensa”. Uutisaiheita on medialle tarjolla yleensä paljon, eikä tieteellä ole erityisasemaa median valinnoissa. Median tiedeuutisoinnin kriteereinä painaa kiinnostavuus yleisön silmissä, ja tätä relevanssia ihmisten elämälle tut-

kijankin on syytä miettiä kun on ”myymässä” aihettaan medialle. Ajankohtaisuus on journalistille tärkeää (*jour* = ransk. päivä). Mitä annettavaa esimerkiksi väitöskirjalla on ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin? Hyvä tarina, dramatiikka, tunteet, yksityiskohdat ja persoonat kiinnostavat mediaa, vaikka tutkija usein kokee moiset painotukset vääristymiksi. On olemassa eri yleisöjä eri tavoin puhuttelevaa mediaa, minä vuoksi aiheen käsittelykin on monenlaista.

Tiedetoimittaja ja tiedottaja Tuula Vainikainen kirjoittaa aiheesta ”Toimittajan kohtaaminen ja tutkimuksesta kertominen”. Hän käsittelee aihetta asiantuntijakommentteja haakevan toimittajan kannalta ja toisaalta tutkimustuloksista tiedottavan tutkijan kannalta. Tutkijan on syytä selvittää millaista asiantuntemusta toimittaja etsii: usein riittää alan yleinen tuntemuskin. Haastattelu on kahden tasavertaisen toimijan vuorovaikutustilanne. Tutkijalla on oikeus tarkastaa tekstistä ainakin omat lausumansa mahdollisen väärinymmärryksen varalta. Tutkijan lehdistötiedotteen ja lehdistötillaisuuden perusasiat käydään läpi.

Työn kolmannessa osassa käsitellään yleistajuista kirjoittamista. Toini Rahtu käsittelee tieteellisen tekstin muuntamis-

ta yleistajuiseksi. Tieteellisen artikkelin kirjoittamisen kaavat kääntyvät nurinkurin niin että tulokset ja johtopäätökset kerrotaan ensiksi. Passiivista pitää luopua ja abstraktit yläkäsitteet on pyrittävä konkretisoimaan. Tiedetoimittaja Ulla Järvi kirjoittaa lehtijutuista ja siitä kuinka ne voisi tehdä lukijaa kiinnostaviksi. Johanna Vaatto-vaara ja Urpu Strellman opastavat kirja-arvioiden tekemiseen. Strellman, Markku Löytönen, Elina Heikkilä ja Markus Itkonen selvittävät monipuolisesti tietokirjallisuuden kirjoittamista. Kimmo Svinhufvud käsittelee verkkoon kirjoittamisen, kuten bloggaamisen, erikoiskysymyksiä.

Kirjan neljäs osa on omistettu yleistajuiselle puhumiselle. Salla Poutiainen kirjoittaa suullisen viestinnän kulttuurieroista, todeten mm. että esiintymisjännitys ei ole kulttuurisidonnaista, vaan yleismaailmallista. Maija Gerlander ja Tuuli-Mariia Nilsson käsittelevät tiedepohjaisen puheesityksen suunnittelua ja toteutusta. Ismo Jokinen selvittää radio- ja televisiohaastattelujen erikoiskysymyksiä: haastatteluun valmistautumista ja haastattelutilanteen vaateita. Liitteinä esitellään journalistin ohjeet ja tietokirjallisuuden lajit. Kaiken kaikkiaan kyseessä on monipuolinen ja käytännöllinen paketti tieteen yleistajuis- tamisesta. Lisää syvyyttä teos

olisi saanut tiedeviestinnän tutkimuksesta ja tieteen tutkimuksen kirjallisuudesta.

**Erkki Karvonen**